

УДК 821.161.2-1.09:130.123.4

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/94-2-42>**Ганна ОВСЯНИЦЬКА,**

orcid.org/0000-0003-1057-1539

аспірант катедри української літератури

Запорізького національного університету

(Запоріжжя, Україна) hanna.ovsianytska@ukr.net

ДУХОВНИЙ ВИМІР ПОЕЗІЙ Ю. ПАЄВСЬКОЇ (ТАЙРИ): ПОЕТИКА ЛЮБОВІ НА МЕЖІ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «НАЖИВО»)¹

Тема. Українська поезія періоду російсько-української війни засвідчує поворот до особливого штибу духовної культури як екзистенційного світовідчуття, яке можна назвати феноменом «любові на межі». Особливо це стосується творів, написаних військовими. Вірші Ю. Паєвської (Тайри) являють собою приклад такої літератури. **Проблема.** Творчість поетів-військових вимагає дослідницької уваги щодо визначення того, яких змін зазнала українська етична культура періоду війни, і як ці зміни репрезентує поезія, особливо, якщо йдеться про доробок учасників бойових дій. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю визначити домінуючі духовності в поезіях авторів-військових. Вдячним матеріалом для розвідки такого характеру є вірші Ю. Паєвської зі збірки «Наживо». **Мета статті** – проаналізувати особливості основних духовних принципів, висвітлених у творах авторки, що оприявнюються в характері реалізації мотиву любові на межі. **Результати.** За результатами дослідження визначено, що для поезії російсько-української війни є властивим звернення до теми екзистенції людини через духовність як особливий стан переживання дійсності та особистісної присутності у світі. Поезія Ю. Паєвської належить до творів чіткої морально-етичної та екзистенційно-духовної спрямованості. Мотиви духовності у творах авторки були окреслені та проаналізовані з кількох перспектив. З'ясовано, що авторка вдається до біблійних алюзій та ремінісценцій, оприявнює в деяких віршах східні філософські мотиви, репрезентує феномен українства через спосіб поетичного мислення в контексті національної ідеї та націєцентричного світосприйняття, апелює до поетики граничних ситуацій. Авторка звертається до висвітлення екзистенціалів, що становлять основу українського національного способу буття в межах визвольної війни: свободи, віри та любові, що існують в симбіотично-онтологічному єднанні та водночас протиборстві з екзистенціалами страху, гніву, ненависті та смерті, бо війна, як гранична ситуація, провокує їхнє межове співіснування.

Ключові слова: духовність, екзистенціал, екзистенція, межовість, пам'ять, травма.

Hanna OVSIANYTSKA,

orcid.org/0000-0003-1057-1539

PhD student at the Department of Ukrainian Literature

Zaporizhzhia National University

(Zaporizhzhia, Ukraine) hanna.ovsianytska@ukr.net

SPIRITUAL DIMENSION OF YU. PAIEVSKA'S (TAIRA) POETRY: THE POETICS OF LOVE ON THE EDGE (ON THE MATERIAL OF THE POETRY COLLECTION "LIVE")

Topic. Ukrainian poetry of the Russian-Ukrainian war period testifies the turn to the special example of spiritual culture as an existential worldview that it could be named the "love on the edge". Especially, if it is about the compositions that are written by combatants. The poems by Yu. Paievska's (Taira's) could be an example of the literature such like that. **Issue.** The art by combatant poets demands the research attention regarding the determination of that, which modifications the Ukrainian ethical culture had experienced, and how these changes the poetry represents, especially, if it is about the compositions of participant in hostilities. The relevance of the research was provoked by the necessity to determine the dominants of spirituality in the poems by combatant authors. The poems by Yu. Paievska of the book "Live" could be the grateful material for the examination such as that. **Aim.** The aim of the article was directed to analyze the specialities of the basic spiritual principles that are elucidated in the compositions of the author, which appear in the peculiarities

¹ В основу статті покладена доповідь, виголошена на науковому семінарі «Національна духовність як вияв самоозначення українців у контексті сучасності», що відбувся 1 листопада 2025 року в Сумському державному університеті. Захід відбувся в межах проєкту «Наука під ризиком» неурядової організації «Академік нетворк Остерн Ойропе» з Німеччини, що був фінансований Федеральним міністерством закордонних справ Німеччини. Авторка статті висловлює подяку організаторам семінару, О. Вертію, М. Набок, Т. Фольгіній за всебічну допомогу в написанні цієї статті.

of the embodiment of the “love on the edge” motif. **Results.** According to the results, it was determined that the poetry of the Russian and Ukrainian war has the inherency of the authors` application to the theme of the human existence via spirituality as a special state of the reality feeling and the personal presence in the world. The poetry by Yu. Paievska belongs to the pieces of literature of the straightforward moral-ethical and existential-spiritual direction. The motifs of spirituality in the poetry of the author were outlined and analyzed from the several perspectives. The research determined that the author could refer to the bible allusion and reminiscences, reveal the eastern philosophical motifs, represents the phenomenon of Ukrainianness via the modus of the poetical thinking at the context of the national idea and the nation-centric worldview, appeals to the poetics of the liminal situations. The author applied to the outlining of the existentials that form the fundament of the Ukrainian national way of being at the frame of the liberating war: there are the freedom, faith, and love, which exist in the symbiotic and ontological combination with the existentials of the fear, anger, hate, and death, because the releasing war provokes their liminal unity.

Key words: existence, existential, liminality, memory, spirituality, trauma.

Постановка проблеми. В. Єрмоленко у своїй книзі висловив досить цікаву думку для розуміння природи української літератури, як літератури виболілої, такої, що оприявнює та утврджує себе перед обличчям смерті, тим самим – долає її, відштовхуючи загрозу власної історичної зникості: «Часто видається, що в українській гуманітарній культурі важливі не так твори, як біографії. Не так те, що ці люди створили, як те, як вони жили – і як загинули або вижили. Бо творчість в українській культурі – це здебільшого творчість на межі, часто «всупереч», а не «завдяки»; творчість між життям і смертю, між скелями і проваллями: без «сприятливих умов», «соціально-економічної стабільності», спокою. Обривається вона чужими чи власними пострілами, не встигає «дозріти», не встигає навіть як слід зрозуміти саме себе» (Єрмоленко, 2024: 443).

Можна посперечатися з автором рядків про те, чи встигає українська література дозріти або самоусвідомитися, адже критичні обставини, за яких така література створюється, змушують її творців говорити про те, що є насправді важливим, що можливе лише в тому випадку, коли автор усвідомлює свою місію як письменника. Чим катастрофічніші обставини, сильніша така література, тим вищий рівень авторського відчуття власного призначення, і тим обережнішим та трепетнішим є ставлення автора до підібраних слів та утврджуваних ним ідей. Особливо, якщо йдеться про поезію, адже, як зазначив Л. Ушкалов, «поезія годна засвідчити саму можливість неможливого» (Ушкалов, 2023: 83), бо вона, на думку автора рядків, щоразу відбувалася навіть у безвиході – на засланні, по тюрмах та в казематах (Ушкалов, 2023: 83–84).

Сучасна українська поезія періоду російсько-української війни так само засвідчує спробу українського національного самоствердження. Особливо це стосується поезії, написаної військовими, зокрема, якщо автор оприявнює у своїй творчості пережитий особисто досвід, часто болісний, межовий, травматичний.

Вірші Ю. Паєвської (Тайри) зі збірки «Наживо» є такими, що окреслюють у своїй ідейно-тематичній та образній площині подібний досвід – досвід авторки як парамедика, волонтерки, військової, людини, що знайшла в собі сили вижити в російському полоні, зберегти людяність та людську гідність.

Як в одному з інтерв'ю зазначає сама Тайра, «Їхня [росіян – прим. наша – Г. О.] ненависть до нас мене не чіпляє. Емоційність забирає занадто багато сил. Я ні на чийх кістках танцювати не буду. Гидко і нерационально. Важливо в будь-якій ситуації залишатися людьми та зберігати гідність» (Кригель, 2022).

І. Козловський, філософ та релігієзнавець, що також мав досвід перебування в російському полоні, висловив схожу думку: «Ви можете спитати, що ж мене врятувало. На мій погляд, у полоні головне – поводитися гідно. За будь-яких обставин. Гідність – це якість зрілої людини. У неї є і самоповага, і повага до світу. Є й елементи свободи, й відповідальність за своє життя і за життя людей поруч» (Козловський, 2024: 39).

Спільною для І. Козловського та Ю. Паєвської є ідея взаємообумовленості почуттів та цінностей свободи, відповідальності та любові. І. Козловський зазначив, що «право вибору робить нас людьми», тим часом «відповідальність дає нам свободу» (Козловський, 2024: 46): «Життя – це свобода. Родина – це втілення цінності під назвою «любов». Любов має багато вимірів: емоційний, екзистенційний. Любов – це дійсно нескінченний момент нашого життя» (Козловський, 2024: 53).

Схожі мотиви у своїх творах та інтерв'ю охоплює й оприявнює і Ю. Паєвська, ніби підкреслюючи, що свобода, правда й любов є прерогативами сильних та вільних людей, адже раби не здатні по-справжньому любити, бо живуть передовсім у брехні. Водночас авторка дуже тонко відчуває характер цієї любові в складні часи, адже її сутність (як почуття, дії, духовної цінності), часто пов'язана з болючими переживаннями, зокрема, із прив'язаністю до тих, кого більше немає. Медіумом та сховком цієї любові, як прив'язаності,

стає пам'ять. Саме пам'ять, як феномен людської екзистенції, стає тим осередком, у якому проявляється трансцендентний характер присутності тих, кого ми любимо: *«В мирному житті люди можуть дозволити забути своє призначення. А в такі моменти як сьогодні, гостро відчуваєш свою причетність до творення чогось більшого за свою особисту долю. Це те, що здадуватимуть і тисячу років по тому. Жодного номера тих, хто загинув, я не видала з телефона. Вони всі зі мною»* (Кригель, 2022).

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю визначити доміанти духовності в поезіях Ю. Паєвської з першої збірки авторки «Наживо». Прикметно, що для такого різновиду літератури, як поезія військових, характерним є напрочуд різке, межове оприявлення окремих складових національної етичної культури, особливо, якщо йдеться про розкриття природи таких феноменологічних ознак людського буття як свобода, любов, надія, віра, гнів, страх, боротьба, смерть тощо.

Аналіз досліджень. Проблема духовності в гуманітаристиці є всебічною, всеохопною і різноаспектною. Саме тому вона була предметом досліджень багатьох науковців, що розглядали цей феномен людського духу, людської природи та людської культури з різних перспектив – філософсько-культурологічної (О. Бойко (Бойко, 2013), Т. Власевич (Власевич, 2022), К. Десятник (Десятник, 2016), Н. Карленко (Карленко, 2012), І. Захра (Захра, 2012), Т. Тюріна і Л. Кудрик (Тюріна, Кудрик, 2025) та ін.), освітньо-виховної (Н. Карленко (Карленко, 2023), Л. Кондрацька (Кондрацька, 2022), В. Оліфіренко (Оліфіренко, 2005), О. Цибулько (Цибулько, 2019) та ін.), релігійної (О. Колісник (Колісник, 2024), І. Кобель (Кобель, 2017) та ін.), мистецької (М. Протас, Н. Булавина, І. Ісиченко (Протас та ін., 2023), О. Олексюк (Олексюк, 2021) та ін.), національно-історіографічної (Я. Калагура (Калагура, 2013), В. Міщенко (Міщенко, 2023), В. Пасічник (Пасічник, 2013) та ін.) тощо.

У літературознавстві віхи проблеми духовності окреслювалися в розвідках таких науковців як Т. Вірченко (Вірченко, 2005), Т. Ворошило (Ворошило, 2014), І. Захра (Захра, 2012), А. Козлов (Козлов, 2005), В. Оліфіренко (Оліфіренко, 2005), Т. Рознатовська (Рознатовська, 2025), Т. Чумак (Чумак, 2022) та ін., зокрема, дослідники різних аспектів цього феномена акцентували як на його класичних, «позитивних» ознаках (зокрема, на проявах у контексті націєцентричних цінностей), так і на полярних значеннях природи «духовного –антидуховного», оприявнюючи також зво-

ротний, тіньовий вимір людської духовності, як активність, результатом якої є «примноження зла» (В. Кебуладзе).

Поетична творчість Ю. Паєвської ще не була в полі зору літературознавців, але деякі дослідники, такі як В. Ільницький та Р. Царик (Ільницький, Царик, 2025), А. Кілар (Кілар, 2022), В. Олійник (Олійник, 2023), С. Савченко (Савченко, 2023) та ін., окреслювали у своїх роботах зміну спрямувань ціннісної парадигми щодо значення ролі жінки на війні й щодо змін цієї ролі в українському соціокультурному середовищі. Автори досліджень зверталися насамперед до особливостей репрезентації образів жінок з активною громадянською позицією в українському інформаційному просторі, що також формує основні віхи «великої оповіді» (Ж.-Ф. Ліотар) російсько-української війни після повномасштабного російського вторгнення. Автори, зокрема, зверталися і до особливостей висвітлення образу Ю. Паєвської як бійчині.

На нашу думку, окремого дослідження заслуговує поезія Ю. Паєвської як репрезентація внутрішньої, психологічно та екзистенційно оприявленої візії війни, її ціннісних ландшафтів, що походять із глибини особистого досвіду авторки, пропущеного через призму її авторського творчого та художнього «Я».

Мета дослідження – простежити, окреслити, виявити та проаналізувати панівні духовні принципи та ідеї в поезіях Ю. Паєвської, проявлені в поетикальних мотивах любові на межі.

Методологія дослідження. Методологічний інструментарій дослідження становлять такі основні методи як герменевтичний, біографічний, психобіографічний, екзистенційний аналіз, частково – імагологічний, міфопоетичний, компаративний, студії травми й пам'яті.

Виклад основного матеріалу. На думку Т. Ворошило, «сам процес усвідомлення цінностей відбувається лише у випадку повного розуміння духовності» (Ворошило, 2014: 62). Але що таке, у цьому разі – «духовність»?

В українській гуманітаристиці існують різні визначення духовності, але для більшості з них є притаманною ідея про те, що феноменологія духовності найбільше пов'язана з цінностями людського існування, із умінням особистості робити правильний екзистенційний вибір та з усвідомленістю щодо власної присутності у світі. Інакше, духовність передбачає життєву сенсотворчість. Вона, з одного боку, задає напрямок людському осмисленому та відповідальному існуванню, вартостям людини, її фундаментальним життєвим

намірам, а з іншого – є проектом індивідуального людського існування, що не завершується власне земним існуванням набуваючи ознак трансцендентного, символічного буття в пам'яті інших. На думку Н. Карленко, «самоактуалізація як акт духовного самовизначення відбувається лише в межах життєвого світу, перейти які неможливо, і це також є аспектом співмірності духовності та буття людини» (Карленко, 2012: 66).

Як зазначає О. Бойко, духовність є способом людського буття, «який задає ціннісні орієнтації життєдіяльності та життєтворчості людини, допомагає зорієнтуватися у світі ризиків, робити правильний вибір», розумітися у «різноманітних пропозиціях сучасного світу» (Бойко, 2013: 5). Тобто, духовність – це своєрідне вміння вибудовувати ціннісні пріоритети, виходячи за межі буденності, оберігати свою особистісну цілісність у критичних обставинах, свідомо обираючи шлях власної екзистенції та опираючись на сформовані уявлення про добре й лихе.

А. Козлов визначає духовність як «наслідок надскладної системи людських умовностей, не до кінця визначених» (Козлов, 2005: 51), але таких, що спираються насамперед на категорійне підґрунтя визначень добра і зла (Козлов, 2005: 51). Схожу ідею висловлює й О. Колісник, говорячи про те, що чітке уявлення про добро і зло є ознаками людини з усвідомленими цінностями, що впливають на ствердження її духовно-практичної позиції (Колісник, 2024: 46). У цьому випадку, дослідник у свій спосіб розвиває ідею В. Франкла про те, що духовна людина займає певну позицію щодо світу (цит. за: Бойко, 2013: 5), і така її здатність походить насамперед із вольової здатності «заперечити» або ж «відсторонитися від своєї фактичності» (Бойко, 2013: 5), інакше, прийняти в собі здатність до трансцендентності як можливості виходу за власні межі.

Така можливість тлумачиться насамперед як здатність особистості усвідомити грані своєї нематеріальної природи, відокремлюючи справжнє й фальшиве в собі через перебування у кризових, граничних ситуаціях (як ситуаціях ціннісного вибору, зокрема, термін «гранична ситуація» належить К. Ясперсу). Перебування в таких обставинах допомагає особистості визначити для самої себе внутрішню природу справжнього й несправжнього буття (за М. Гайдеггером), «буденного» і «метаграничного» (за Н. Хамітовим (Хамітов, Гармаш, Крилова, 2016)), матеріалістичного та ідеалістичного.

А. Козлов також зазначає, що рівень духовності – це насамперед «рівень визначеності

того», «на що і як» «спрямована» людська «діяльність» (Козлов, 2005: 39). Інакше, думка А. Козлова по-своєму є дуже близькою до тієї, яку свого часу висловив С. К'єркегор: міра величч особистості є мірою того, кого або що ця особистість любить (К'єркегор, 2025: 44): «хто полюбив себе, той став великим у собі самому, і хто любив інших людей, той став великим через свою відданість, а хто любив Бога, той став більшим за всіх» (К'єркегор, 2025: 44), тобто, любов є мірою того, на що ця любов спрямована, і як вона себе виявляє відповідно до активності людини та її життєвих пріоритетів, що втілюються насамперед у цінностях, а цінності, своєю чергою, формують та окреслюють «вертикаль» спрямованості особистості, її «духовного простору» (Бойко, 2013: 6).

Існує також думка, що питання духовності охоплює ширший контекст, ніж контекст мови про цінності як онтологічну категорію, адже стосуються насамперед людського емоційно-ціннісного волевиявлення як конкретно втіленої етичної практики. Наприклад, Н. Карленко зазначає, що «духовність слід розуміти не лише як певну ціннісну характеристику людського буття, а й його механізм, який реалізується через елемент емоційно-вольової сфери» (Карленко, 2012: 66), а тому духовне, на думку дослідниці, «неминуче набуває чи форми свідомості, чи духовного виробництва, чи духовних цінностей» (Карленко, 2012: 66).

Також науковці розглядали взаємозумовленість різних аспектів розуміння духовності. Ідеться про розуміння цього феномена в релігійному та світському контекстах, адже в обох випадках йдеться про пошук смислу життя (цит. за: Цибулько, 2019: 293), духовності окремої особистості та духовності культури як колективного надбання (Козлов, 2005: 40). Водночас, деякі дослідники розмежовують поняття культури та духовності, попри їхнє співставлення. Наприклад, А. Козлов виокремлює різницю між людськими знаннями, ерудицією тощо та людськими зусиллями, націленими на самошліфування та духовне самооблагодження, яке відчувається особистістю як духовна потреба до самовдосконалення: «Культурі можна і треба вчити, а духовність культури можна тільки виховувати» (Козлов, 2005: 40). Водночас без духовного начала людина не здатна стати по-справжньому культурною людиною (цит. за: Карленко, 2023: 57).

Окремої уваги заслуговує питання екзистенційних потреб у контексті всеохопної теми духовності. Наприклад, Н. Карленко виокремлює такі потреби як вільний вибір шляхів, самовизначення і творчість, можливість вільного формування

свого світогляду, відповідальність, зокрема, відповідальність за власний саморозвиток (Карленко, 2023: 54). К. Десятник, своєю чергою, називає такі духовні потреби як пізнавальні, етичні, естетичні, гуманістичні (Десятник, 2016: 23–24).

Дехто з дослідників духовності як феномена вказували на її зв'язок із екзистенціалом свободи. Наприклад, О. Бойко зауважує, що духовне «виступає не тільки стверджувальним началом, а й таким, що немовби розкриває буття людини, додає їй простору свободи» (Бойко, 2013: 4). Існує думка про те, що духовність людини – це насамперед незалежність від ситуацій, що постійно змінюються (цит. за: Карленко, 2023: 54).

Важливим у контексті тлумачення природи духовності є також питання про ознаки феномена, адже різними науковцями були запропоновані різні ідеї та підходи стосовно їх визначення. Наприклад, К. Десятник (Десятник, 2016: 21–22), оперуючи підходом О. Оржеховської, називає такі риси духовності як цінності, що походять від «серця» і спрямовані на зовнішній світ; водночас дослідниця окреслює цю спрямованість як неогоїстичну, зорієнтовану на іншу людину. Окрім того, дослідниця акцентує на цінності розуміння особистістю її власного смислу існування, адже духовна екзистенція, на її думку, існує лише тоді, коли людина усвідомлює цінність життя, коли наділяє його змістом і смислом. К. Десятник виносить у структуру ознак духовності питання про добро і зло, а також – питання про важливість розуміння внутрішнього світу людини.

Є й інші підходи, які більше опираються на полярність представлення феномена духовності. Наприклад, його двома основними віхами О. Бойко називає активність і творчість (Бойко, 2013: 4). Інший науковець, Я. Калагура, напрямками вважає національну культуру і національну свідомість (Калагура, 2013: 29).

Водночас існують твердження про те, що феномен духовності не може бути винятково чимось позитивним (Бойко, 2013: 8), адже уявлення про духовність визначається кожною окремою культурою та її часовим і ціннісним контекстом, який може різнитися залежно від обставин розвитку цієї культури та стану суспільства, що є її носієм і ретранслятором.

Інші дослідники розглядають феномен духовності в контексті екологічної та космогенної проблематики. Наприклад, В. Міщенко, аналізуючи цей аспект, оприявнює важливість синергії культурних феноменів інтелектуальності та моральності, адже інтелект сам собою, позбавлений морального начала, може бути деструктивним (Міщенко, 2023: 64).

Окрім розмов про інтелект, деякі науковці звертаються також до феномена мудрості в контексті дискусії про духовність. Наприклад, О. Цибулько називає мудрість, як ознаку духовності, «пробудженням до присутності» (Цибулько, 2019: 292). Також дослідниця виокремлює в межах розмови про духовність важливість питання любові «як базисного визначення сутності явища» (Цибулько, 2019: 294).

Українська поезія періоду російсько-української війни, особливо поезія, написана військовими, чи не найбільше звертається саме до теми любові. Однак, окреслення цієї теми в контексті розмови про війну, як про «межову ситуацію» або «осьовий час», за К. Ясперсом (цит. за: Міщенко, 2023: 62), має ряд своїх особливостей, адже, як зазначає В. Міщенко, духовність не існує сама собою, окремо від соціокультурного контексту: вона завжди регламентується вимогами певного часу (Міщенко, 2023: 60), продиктована його змінами.

Буремні часи вносять свої корективи у сприйняття та розуміння фундаментальних цінностей як екзистенціалів людського буття, адже цінності стають самими собою лише тоді, коли втілюються як ключові принципи людського існування через межову ситуацію вибору. Війна здатна однаковою мірою трансформувати або спотворити колективні уявлення про те, що є людським. Але поезія, як осередок духовності, залишає за собою здатність, з одного боку, оприявнювати ці зміни через властиву їй художню правду, а з іншого – утверджувати вічні цінності, як істину про сутність добра і зла, на протигагу мінливим віянням часу, його ідеологічній та псевдоінтелектуальній моді, яка нівелює справжнє, натомість утверджує масове, егалітарне, фальшиве і профанне.

Художня література, як носій духовних цінностей, якнайтонше відчуває та ретранслює окреслені зміни, адже «література – це консервація часу і людини. Вона не засіб соціального впливу, тим паче у його звуженому розумінні, не дзеркало реальності, а осмислення буття у всіх його проявах» (Захра, 2012: 20).

Мабуть, саме тому багато військових, як учасників бойових дій російсько-української війни чи ветеранів цієї війни, звертаються до художнього слова не просто як до інструмента, що дозволяє зафіксувати риси важких, межових часів у всіх їхніх різновидах, але насамперед – як до безпечного простору, де можна бути самим собою у власних роздумах та власному сприйнятті того, що в принципі сприйняти та виправдати важко.

Творчість, поезія зокрема, у цьому випадку, сприймаються, з одного боку, як можливість сим-

волічного примирення із власним екзистенційним вибором, незалежно від його моральних ознак та наслідків, а з іншого – із тим, що змінити апріорі не є можливо.

Безумовно, що для поезії військових є характерною актуалізація безпосередності, відвертості як способу і як категорії художнього зображення, «внутрішньої правди» (Криловець, 2012: 7), що переважає над інтенціями художнього прикрашання дійсності. Наприклад, М. Протас, Н. Булавина та І. Ісиченко, аналізуючи провідні мотиви, ідеї, теми українського мистецтва періоду війни, вказують на те, що творчість українських митців розвивається в контексті «емпатії вислову» (Протас та ін., 2023: 16), зокрема, її значення полягає в можливості змінити суспільство не лише за допомогою співчуття, але й за допомогою інформації, рефлексії, емоційних образів (Протас та ін., 2023: 10). Автори також вказують на те, що творчість цього періоду насамперед спрямована на те, аби запобігти «колективному божевіллю, стимулюючи екзистенційне індивідуальне бачення, адже підґрунтям сутнісному розвитку є духовний екстазис» (Протас та ін., 2023: 11).

Є підстави вважати, що мистецтво здатне обєрігати суспільство і націю від «деструкції і хаосу» (В. Міщенко визначає цей аспект як провідний для теми духовності (Міщенко, 2023: 57)) лише у випадку, коли таке мистецтво опирається на зразки високої культури, цінність якого може бути проявлена насамперед в ідеях, бо саме ідеї, як і цінності, є осердям духовності як такої.

У часи війни як, соціокультурної катастрофи, перед українською культурою постає особлива потреба в духовній творчості, у художньому слові, яке би залишалося осередком збереження людяності, основою, що допомагає як авторам, так і реципієнтам впоратися з травматичними переживаннями і спогадами, адже «духовність», на думку дослідниці, «є останнім bastіоном збереження людського в людині в умовах антропологічної кризи», являє собою своєрідний оберіг життя (Міщенко, 2023: 57).

Художні ознаки доміант духовності спробуємо розглянути на прикладі поезій Ю. Паєвської.

Перед тим, як перейти безпосередньо до аналізу віршів авторки, зазначимо, що її твори можна розглядати в контексті духовності одразу з кількох площин, але в цій розвідці спробуємо окреслити різною мірою чотири перспективи погляду на окреслену тему духовності: 1) з кута зору релігійності, зв'язку з християнським Богом; 2) з кута зору культурної обізнаності з філософією східних бойових мистецтв і практик самовдоскона-

лення; 3) з кута зору межовості в екзистенційному розумінні, що обумовлює звернення до поетики «граничних ситуацій» (К. Ясперс); 4) з кута зору духовності як націєцентричності авторського поетичного мислення та світогляду.

Окреслені контексти так чи інакше перетинаються в поезіях Тайри на різних поетикальних рівнях, але їхні провідні мотиви, втім, єднаються в смисловій точці, де авторка оприявнює тему любові, що часто постає в текстах як насамперед утвердження ідеї любові попри злість, гнів, біль і страх. Зокрема, дуже часто екзистенціал любові у творах Тайри проявляється в синергії з переліченими екзистенціалами.

Прикметно, що для творчості Ю. Паєвської є характерним такий аспект розуміння духовності, що пов'язаний із поєднанням світоглядних засад духовних Заходу і Сходу, або, говорячи термінологією Н. Хамітова та його колег, «західного» і «східного» способів або «шляхів буття» (Хамітов, Гармаш, Крилова, 2016: 19–31). На думку дослідників, західний спосіб буття пов'язаний насамперед із античною та християнською духовною спадщиною (Хамітов, Гармаш, Крилова, 2016: 20), а східний – із різними впливами східних релігій та філософії, таких як буддизм, синтоїзм, даосизм, індуїзм тощо (Хамітов, Гармаш, Крилова, 2016: 20–21).

Для поезій Тайри є прикметною не лише глибока закоріненість у християнський світогляд, в античну культурну спадщину, що проявляється насамперед в образосфері її творів (зокрема, Ю. Паєвська часто звертається не лише до біблійних образів Бога, Христа, Богоматері, янголів, старозавітних образів, але й до античних образів: наприклад, образ Маріуполя в її віршах постає як образ зруйнованої Трої). Також для віршів авторки є характерними певні ідейні структури, що є звичними для східної ментальної та духовно-філософської парадигми.

Зокрема, Тайра, окрім того, що є військовою, професійно займалася японським бойовим мистецтвом айкідо (Шарговська, 2020). Відомо, що для східних бойових мистецтв аспект фізичної підготовки важить не так, як аспект духовного, інтелектуального та морального самовдосконалення, самоконтролю та певної аскези почуттів і реакцій. Як говорив В. Франкл, «між стимулом і реакцією є проміжок нашої свободи» (цит. за: Козловський, 2024: 32). У цьому розумінні, філософські принципи східних бойових мистецтв дещо подібні до світоглядних принципів європейського екзистенціалізму (хоча, на нашу думку, варто з обережністю говорити про таку подібність, адже маємо

різний соціально-історичний та соціально-культурний контекст, що обумовив формування цих двох філософсько-світоглядних систем).

Найтонше цю обережну подібність, мабуть, відчув В. Стус, якщо пригадати його вірш «За читанням Ясунарі Кавабати»: *«Розпросторся, душе моя, // на чотири татамі // і не кулься од нагая // і не крийся руками. // Хай у тебе є дві межі, // та середина – справжня. // Марне, вороже, ворожить – // молода чи поважна»* (Стус, 2016: 346).

Оприявлення східного способу буття на рівні художніх текстів Ю. Паєвської виявляється не стільки в темах, образах і мотивах, скільки в медитативному характері її творів, у їхній загальній настроєвій тональності, яку можна охарактеризувати як спробу ліричної героїні віднайти спокій, витримку, рівновагу посеред болю і хаосу, всупереч внутрішньому відчуттю вічної боротьби.

Медитативні мотиви в поезіях Ю. Паєвської можуть вказувати на культурно-духовну та світоглядну обізнаність авторки, послуговуючись термінологією Н. Хамітова, зі «східним поглядом» на дійсність, завдяки вивченню практик східних бойових мистецтв та йоги (Дончук, 2022). Ці практики передбачають також певне світоглядне, моральне та вольове самовдосконалення.

На нашу думку, досить обережно, передовсім – через підтекст, про цю обізнаність говорить вірш, тематичним тлом якого є тема полону, болю та несвободи. У центрі його уваги – екзистенціальні болю та внутрішньої гідності, яка існує всупереч тим, хто намагається цю гідність знищити постійними знущаннями (всупереч «бойовому мистецтву» катів, що націлене на стирання людської особистості, а не на гармонію, на деструкцію, а не на вітаїстичність, на смерть, а не на творчість): *«Де навчають такого мистецтва катів? // Де беруть вертухаїв, // що так вірять в свою брехню? // Як вдається мені // стримати // свій гнів? <...> Так болить лиш живим, // тому розумію, що я жива, // так боляче, // що навіть жаліти себе // немає сил»* (Паєвська, 2025: 82).

І далі маємо рядки, де екзистенціаль болю вже переплітається з екзистенціалом смерті, що оприявнюється в межовій парадигмі вибору «кричати чи стриматись», «жити чи померти»: *«Так нестерпно, // що геть забуваю слова, // щоб у боженьки // милості попросить. // Треба тільки не забувати, // що цьому настане край. // Що кати втомляться швидше, // ніж я помру. // Кричати чи ні – сама вибирай. // Немислимо стриматись. // Я ору. // А якщо палець брудний // зірветься з гачка // і рука ворога зрадить // в останній момент – // добра смерть позбавить мене // від*

цього торчка, // біль нарешті стече з мого тіла // у цей цемент» (Паєвська, 2025: 83). Попри цей біль та наругу над людською гідністю, лірична героїня Тайри обирає внутрішню свободу як концентрацію на тому, що є для неї важливим, що є її духовним фундаментом, її парадигмою цінностей: *«Терпіння навчили мене // підвальні наглядачі, // та не навчили зрікатись // свободи і мрій. // Тут всім пофігу – // хоч кричи, хоч мовчи. // Це не буде тримати вічно, // та зараз – біль»* (Паєвська, 2025: 84).

Зокрема, в одному з інтерв'ю Ю. Паєвська зазначила, що саме знання, отримані в процесі вивчення східних бойових мистецтв, та практика йоги допомогли їй вижити в полоні, опанувати себе, налаштуватись на внутрішню опору (Дончук, 2022).

Також в одному з інтерв'ю Тайра зазначила: *«Коли сусідня імперія оголосила війну моїй, тільки що здобутій, вистражданій Україні, все стало ясно. Це було передчуття у наших обідраних до самих голих нервів душах. Знаєте, що я знайшла там, блукаючи між плямами крові, кулями, осколками, уламками та випаленими плямами? Ще один труп – це наш страх помер там разом із героями Небесної Сотні»* (Кригель, 2022). Прикметним є те, що Ю. Паєвська оприявнює цей різновид страху у своїх творах, але ліричною героїнею він мислиться насамперед як щось, на що вже немає потреби зважати, адже людина, що мала граничний досвід, вже існує на іншому рівні самосприйняття та сприйняття світу. Інакше, Н. Хамітов та ін. називають такий різновид буття «метаягрічним» (Хамітов, Гармаш, Крилова, 2016): *«Вмикай свою тишу, я послухаю // цей трек, тихіший за думку. // До речі, чому ти її боявся? // Неси сюди найтемніші сни, // подивимося їх разом. // Десь тут твої перші страхи, // витягай з шухляди, // розкладай рядом, // бояться не варто – // ти все пережив. // Вони уже точно не мають влади»* (Паєвська, 2025: 48).

Як зауважив М. Кригель, «ми повернулися до часів героїчного епосу, де особисте розчиняється в загальному» (Кригель, 2025). Схожу думку, щодо повернення художніх форм лицарського епосу, висловив і Я. Поліщук, аналізуючи творчість поета-військового Б. Гуменюка (Поліщук, 2016: 7).

У творчості Ю. Паєвської так само спостерігаємо схожі поетикальні риси, адже авторка у своїй збірці апелює не стільки до пережитого особисто, скільки до того, як пережите індивідуально співвідноситься з пережитим досвідом Іншого, де Іншими є насамперед Свій – той, хто воює пліч-

о-пліч з ліричною героїнею або той, хто залишається в російському полоні й чекає визволення.

Інакше, ідеться не просто про розчинення індивідуального авторського «Я» в умовному національному «Я» – ідеться передовсім про діалогічність, про спрямованість свідомості та слів ліричної героїні до умовного «Ти», де в образі невидимого мовчазного співрозмовника постає Інший як поранений або полонений побратим, поранений або полонений Бог, який сприймається авторкою також як Хтось, Хто повсякчас поряд, як Свій, як Той, Хто є всюди – зокрема, хто є явно присутнім як на полі бою, так і в карцері: *«Господь, що йшов між нами, // загинув за нас на штурмі, // розчавлений чужими гріхами, // забитий до смерті в тюрмах»* (Паєвська, 2025: 8), або також маємо в іншому творі схожу тему та подібні образи: *«Ісус із карцеру зліва // був тихим худим в'язнем. // Приходив до мене крізь стіну // і щось шепотів незв'язне. // Він був тут останнім поетом – // вічно побитий, піксель брудний, // викурював пів сигарети, // половину лишав мені <...> Псалми його як суцільний біль, // розібрати могла лиш одне: // «Ось я, Господи, весь твій. // Отче, пошли мене». // Ми загубилися десь на етапах, // я не знайшла його // в списках обмінних, // та іноді ніби ладана запах // знайомий чую на побратимах»* (Паєвська, 2025: 40–41).

Зокрема, авторка звертається до поетики межового простору, де євангельські реалії переплітаються з воєнною буденністю, зокрема, з буденністю фундаментальних виборів на межі добра і зла, життя і смерті: *«Та що би не утнули війна і час – // я пам'ятаю з тих слів основне: // Кого же послати? // Хто встане за нас? // І я кажу: «Ось я, Брате, // пошли мене»* (Паєвська, 2025: 41).

Подібні настрої й мотиви у віршах Тайри напрочуд схожим способом відлунюють у її щоденникових записах. Окрім того, значний вплив на утвердження життєвих і творчих принципів авторки справили духовні цінності її родини: *«Дід сформував у мені стрижень, який можна зламати, але не зігнути. Моя спина гнеться лише над пораненими і перед Господом. Все. Це іноді шкодить, коли треба просто прогнутися, нічого особливого. Але все одно не дуже виходить. Головне, чого мене навчили в сім'ї – жити так, щоб не було соромно. Можливо, через це я сприймаю життя не в цій секунді, де ми зараз, а в розгортанні. Намагаюсь діяти так, щоб потім можна було без огиди дивитися на себе в дзеркало. Я занадто лінива для того, щоб колись виправляти свої помилки»* (Кригель, 2022).

Мабуть, найважливішим екзистенціалом, проявленим на різних рівнях у поезіях Тайри, є

екзистенціал любові, як приклад не просто сентиментального і теплого почуття прив'язаності, але насамперед як дії, захисту, абсолютного волевиявлення та прийняття відповідальності за свої родину і державу. Любов у віршах Ю. Паєвської постає екзистенціалом, важливим для буття національного суспільства, бо саме через любов втілюються інтенції відповідальності, що є, також прямими наслідками свободи, адже любов як шлях екзистенції, можлива лише тоді, коли особистість не обирає шлях «втечі від свободи» (Е. Фромм).

Прикметним є те, що екзистенціал любові в поезіях Ю. Паєвської має подвійні характеристики: з одного боку, він є мілітарно-зabarвленим, а з іншого – вітаїстичним, пов'язаним з родинними цінностями як із цінностями зв'язку поколінь, національної культури, високої лицарської етики: *«Повстане знову і знов // військо могутніх, // військо вірних. // Вічною славою криє землю // подвиг вільних. // На нашій крові весною виростуть // ковили і жито. // «Слава героям» // будуть повторювати наші діти. // Пиши історію світу цього. // Виноси сина, // подруго зі стабілізахи. // Виноси доньку, навчи любити, // навчи стріляти, // навчи життя продовжувати далі, // навчи дітей чути співи птахи // весною, // до якої ми доживемо, // весни, // яку ми відвоювали»* (Паєвська, 2025: 51). Образ любові в цих рядках постає насамперед як образ вірності й жертвовності – як кровно-родової, так і такої, що пов'язана насамперед із присутністю одного покоління в житті іншого.

Також у творах авторки екзистенціал любові має межові ознаки, адже переплітається з екзистенціалом смерті та гніву – того, що не виправдує зло та не прагне його зрозуміти. Окрім того, мотив любові в рядках корелює з мотивом сенсотворчості, а образ крові постає як символ життєвих сил та волі до життя, так само, як й образ джгутів постає як образ символічної межі, яка відділяє смерть від життя: *«І все одно накладаю джгути, // наповнюю сенсом вени, // любові стане, і встанеш ти, // безжальний, // як жар полуденний. // Палити зрадників і катів, // убивць, що з ними в змові, – // це те, чого ти завжди хотів // у гніві своїм і любові»* (Паєвська, 2025: 9).

Межовість образу любові, у цьому випадку, постає в рядках як межовість любові суворого Ягве зі Старого Заповіту, тобто, любові як справедливості та космогонічної рівноваги.

Схожі мотиви маємо і в інших рядках, що оприявнюються через метаморфічні характеристики відповідних тілесних та емоційних образів: *«Кров стане як попіл, // любов обернеться набоєм – / вставляю її в магазин. // А ненависть*

стане любов'ю, // а ти дочекаєшся мене // із цього полу...» (Паєвська, 2025: 20–21). Можемо помітити, що в рядках авторка окреслює образи межових почуттів, що втілюються в різних символічних образах та асоціюються з війною.

Подекуди в рядках така гранична напруга оприявнюється через мовчання як специфічне висловлення невимовного, того, що знаходиться в парадигмі справжнього існування. Прикметним є й те, що така невимовність у рядках постає в образі персоніфікованої самотної правди, яка змирилася зі своєю долею: «Витягни, як те, // що лежить між нами, // як між добром і злом. // Як правду, // що не нарікає на самоту, // не шукає для себе нічого. // Витягни те, що сама я // не визнаю // і краще віддам вогню. // Ще мушу потренуватись, // як те проговорюють, // як фізично вимовити це невимовне // «Я тебе люблю» (Паєвська, 2025: 37). Окрім того, образ невимовленої любові постає у вірші як проєкція духовної практики ісихазму, що закорінена в християнську містику. Згідно з таким розумінням мови як сакрального феномена, справжнім є те, що походить із внутрішнього переживання й наповнює особистість духовно з середини, залишаючись у її свідомості, не розпорозуючись у зовнішньому світі.

Можна також припустити, що в смисловій організації вірша ця складність пов'язана насамперед із тим, що в критичних ситуаціях слова втрачають вагу, коли не підтверджені діями. В іншому вірші авторки, наприклад, читаємо: «Чи дійсно існує вибір // для нас у Всесвіті? // Чи відчуваєш насправді // відмінність добра і зла? // Питання задані // вміщують відповіді. // Ми не святі. ... Завмерти чи діяти – // реакція на питання. // Вижити чи померти – // відповідь лиш ті, // хто вмيرали, знають. // Це така гра, хлопчику, // всі твої переконання // мушиш довести» (Паєвська, 2025: 118).

Прикметним є й те, що простір мовчання в деяких віршах Тайри може сприйматися також через образ відстані та корелювати з мотивами вимушеної аскези, де відсутність є випробуванням на міцність, вірність, прив'язаність: «Що далі ми, // то більший простір між нами, // тож більше // вміщається в цей простір любові» (Паєвська, 2025: 108).

Окремої уваги заслуговують рядки Ю. Паєвської, у яких проявляється тема вибору як примирення із власним болем. Насамперед ідеться про біль втрати близької людини. Авторка так само, як і в багатьох інших своїх віршах, звертається до новозавітних образів Богородиці та Христа, як до тих, що традиційно в українській літературі (від творчості Т. Шевченка) якнайтісніше пов'язані з уявленнями про родинний космос: «Тебе ніхто не

питає, Маріє. // Вибору не було. // Ти не вибрала долю таку прийняти. // Просто омила сльозами // тіло сина твого // новонародженого, // а потім з хреста знятого. // Ці королі і волхви // зі своїми дарами, // ці почесні тисячолітні, // обранице посивіла, // не варті легкої посмішки малого, // що тулився до мами, // не варті жодної волосини // з голови свого сина» (Паєвська, 2025: 38). І далі маємо рядки: «Сповитий сьогодні тобою востаннє, // пустун і розумник, // мрійник і переможець, // снівся тобі таким // перед першим ударом // серця його малого // у твоєму лоні. // Господь, ось твоя жертва // перед тобою. // Це справді така Твоя Воля, Боже? // Жертва жінки, // що завмерла над тілом, // простертим між вами // в стриманому поклоні» (Паєвська, 2025: 39).

Варто також сказати, що Ю. Паєвська звертається не лише до божественних образів. Своєрідними метафізичними героями її поезій постають також хтонічні істоти, які є персоніфікаціями внутрішніх станів ліричної героїні, таких як лють, злість, виснаження, завзятість та готовність: «Демони, чіпляйте шеврони, // сідлайте блідих коней, // і гнідих сідлайте, і бурих, // які попадуться. // Для вас на стаб завезли уже // кіло ладану і елей, // святої води по венах запуснуть, // не обійдуться. // Місто встає за всіх, // в місті встають навіть тіні // харківських ніжних // убитих художниць цнотливих, // вулиці боронять // своїх чепурних бабусь, // будинки – домовиків і котів. // Ворога нищать усі» (Паєвська, 2025: 69).

Образи демонів тут у свій спосіб корелюють з образами вершників, що згадуються в Об'явленні Івана Богослова, але, якщо в біблійному тексті ці вершники є передвісниками катастрофи як Божої кари для людства, то у вірші Тайри – передвісниками національного спротиву російському ворогові. Таким способом, апокаліптика у вірші авторки є національно забарвленою. Тобто, маємо своєрідну національну версію «сутінків богів» як війни за екзистенцію, за можливість існувати.

Окрім того, образи демонів та інших хтонічних сутностей у цих рядках наділені позитивними рисами, адже для ліричної героїні достатньо те, що вони – «свої», що постали проти «чужих». Зокрема, авторка декілька разів у рядках підкреслює їхню належність рідному простору. Зокрема, лірична героїня готова зробити все, аби повернути місту колишню красу: «Тут точно всі за одного // і кожен встає за всіх. // І дайте мені тільки // пару хвилин з дороги // зігрійте у цьому холодному домі – // я все зроблю // навіть в смертельній утомі, // в цей котел все змішаю, // зігрію, // заллю, // і додаю у це місто, // в це вариво, // скільки ще буде потрібно, // своєї крові» (Паєвська, 2025: 70).

Прикметним є й те, що образ боротьби в цих рядках метафорично постає через образ магії та певних магичних дій, які в рядках мисляться як межові та метафізичні (адже стосуються одразу і двосвіття, і двох аспектів людської природи, доброї і злої, світлої і темної), як такі, що містять у своїх намаганнях спробу розширити межі реальності, символічно вплинути на те, на що вплинути важко, і з чим, окрім того, неможливо змиритися.

В інших рядках Ю. Паєвська так само не оминає релігійної тематики. Зокрема, говорячи про біль зруйнованого росіянами Маріуполя, авторка розвиває образ міста як метафізичного, духовного простору, повного відваги й любові, називаючи ім'я Богоматері, звертаючись молитовно до неї, як до покровительки міста, адже з грецької мови Маріуполь означає «місто Марії»: *«Мати любові, // мати волі степів, // Маріє, вибери нас по смерті // вартувати твої кордони. // В твоєму театрі триває // вічна начитка псалмів, // вічна вистава // прописана // в афішах // на стінах зруйнованих»* (Паєвська, 2025: 79).

Образ степу в цих рядках натякає загалом на образосферу Приазов'я, а образ театру – на образ Маріупольського драматичного театру, що був зруйнований російською авіабомбою 16 березня 2022 року, у той час, коли його будівля була тимчасовим укриттям для цивільних.

Далі маємо інші рядки, у яких авторка вже звертається до глибших культурних пластів, що є питомими для європейської культури – насамперед до образу зруйнованої Трої, із образом якої Ю. Паєвська проводить алегоричну паралель, де образ зруйнованого Маріуполя осмислюється через образ Трої: *«Молись за дітей своїх, // Маріє, бережи їх розбиті дома. // Запалюй нічні вогні // у новій Трої вікнах сліпих, // розбитих. // Грій випалені квартири, // зламани ліхтарі – // ідуть до тебе // твої осиротілі діти»* (Паєвська, 2025: 79).

Зокрема, можемо побачити, що образ України в деяких віршах Тайри мислиться також як образ межі між життям і смертю, вірністю і зрадою, гідністю і ницністю, насамперед у тому значенні, що в міфопоетичній матриці віршів Тайри саме на українських землях відбувається змагання за майбутнє цивілізації: *«І всім вийшовшим // на край цивілізації, // як на межу розстрільну, // готовим впасти під кулями // та не готовим // пробачити зраду, // ховаючим за броніками // душу тонку, вільну, // Господи, дай нам // хоча б банальну, // хоча б непотрібну // пораду»* (Паєвська, 2025: 113). Мотив раптової присутності Бога в цих рядках постає як присутність найвищого морального імператива, навіть якщо Його «непотрібна» порада виявиться

найвною чи абсурдною в середовищі чистого у своїй сутності зла. Можна припустити, що попри все, без віри й надії, лірична героїня все ще вірить і сподівається на триумф людяності.

Окрім того, у деяких віршах Тайри така перевага духовного в людині сприймається як зусилля, що полягає у змаганнях із ворогом як із потойбіччям, зі смертю, і суть цієї боротьби полягає у спробах зберегти життя тому, кого любиш або кого любить і чекає хтось зі «своїх»: *«– Ти мене знаєш, Смерте, // я чинитиму спротив. // Завжди. Всюди. Вічно. // Не розраховуючи на диво»* (Паєвська, 2025: 116).

Буденний спротив персоніфікованій смерті мислиться в рядках не просто як намагання врятувати життя іншого, але насамперед як абсолютний спротив усьому російському як тому, що культивує смерть, неволю і страждання. Образ парамедика у рядках постає як образ людини, що воює з ворогом як із потойбіччям, із пеклом, із метафізичним і трансцендентним злом.

Висновки. Отже, поезія російсько-української війни, що є насамперед поезією військових, засвідчує поворот до тематики високих духовних устремлінь. Чи не вперше в українській літературі ХХІ століття в поетичних пріоритетах постає людина, цілісна морально, духовно зріла, яка здатна брати відповідальність за своє життя, за життя тих, кого вона любить, за життя своєї держави, за її свободу і за її право на самовизначення. Чи не вперше в українській поезії нового тисячоліття постає ідеал сильної, вольової людини, здатної долати межі власної слабкості, власних страхів та зневіри, опікуватися насамперед пріоритетами нації, бо, як свідчить штиб такої поезії, індивідуальна свобода особистості передовсім походить із почуття її національної, духовної та родової належності.

Поезія Ю. Паєвської зі збірки «Наживо» засвідчує саме такий рівень духовної та моральної спрямованості, через оприявнення в ній мотивів національної духовної тожсамості.

З одного боку, вірші авторки дуже сильно насліджені біблійними образами та ремінісценціями, частково – східними філософськими мотивами, які авторка черпає із власних знань, отриманих під час вивчення східних бойових практик, а з іншого – вони є глибоко національними за своєю сутністю.

Така природа національного оприявнюється у цих творах насамперед через єдність ключових екзистенціалів українського національного буття – свободи, любові і віри, що долають межі страху, гніву, ненависті та смерті, попри те, що війна провокує їхнє межове існування в симбіотичній єдності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко О. Духовний вимір людського буття. *Вісник Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. Серія: Філософія*. 2013. №31(244). С. 16–22.
2. Вірченко Т. Духовність пророцтва у творах Лесі Українки та Володимира Винниченка. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (літературознавство, мовознавство)*. 2005. Вип. 62. С. 108–111.
3. Власевич Т. Духовні засади ідентичності людини: філософсько-культурологічний вимір. *Вісник Львівського університету. Серія: філософсько-політологічні студії*. 2022. Вип. 41. С. 7–13.
4. Ворошило Т. Література як основний засіб формування духовного світу старшокласників. *Методичний пошук: Викладацько-студентські наукові роботи з питань методики викладання мови і літератури*. Житомир: Вид-во: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. Вип. 12. Ч. II. С. 59–63.
5. Десятник К. Духовність особистості: аксіологічний вимір. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. № 2(3). С. 19–25.
6. Дончук М. Тайра розповіла про 3 місяці жорсткого полону: схилили до самогубства і казали вигризти тату зубами. *Viva!* Дата публікації: 07.07.2022. URL: <https://viva.ua/news/16216-tayra-rozprovila-pro-3-misyatsi-zhorstkogo-polonu-shilyali-do-samogubstva-i-kazali-vigrizti-tatu-zubami> (дата звернення: 25.10.2025).
7. Єрмоленко В. Ерос і Психея. Кохання і культура в Європі. Львів: Видавництво Старого Лева, 2024. 496 с.
8. Захара І. Філософія і література: єдність в ім'я духовності. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2012. Вип. 15. С. 14–21.
9. Ільницький В., Царик Р. Формування історико-меморіального нарративу сучасної російсько-української війни. *Українські історичні студії*. 2025. №17(59). С. 212–223.
10. Калакура Я. Українська духовність: історіографічний вимір. *Українознавство*. 2013. № 1. С. 28–34.
11. Карленко Н. Духовне здоров'я як складова самоактуалізації особистості. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: педагогіка та психологія*. 2023. №1. С. 50–58.
12. Карленко Н. Духовність та самоактуалізація: філософсько-освітній вимір. *Грані*. 2012. №4. С. 65–71.
13. К'єркегор С. Страх і трепет. Діалектична лірика. Пер. з дан. М. Худа. Львів: Априорі, 2025. 184 с.
14. Кілар А. Зміна уявлень про роль жінки в російсько-українській війні 2014–2022. *Народознавчі зошити*. 2022. № 5(167). С. 1013–1040.
15. Кобель І. Як духовність та релігійність можуть впливати на психічне здоров'я нечуючих людей: огляд зарубіжної літератури. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2017. Вип. 9. Т. 1. С. 83–98.
16. Козлов А. Духовність як літературознавча категорія. Київ: Акцент, 2005. 272 с.
17. Козловський І. Людина на перехресті. Роздуми про екзистенційний інтелект. Київ: Колесо Життя, 2024. 120 с.
18. Колісник О. Інтеграція християнських цінностей у викладанні навчальних предметів ЗЗСО. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2024. №3(110). С. 45–53.
19. Кондрацька Л. Культура миру: духовний вимір освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. №1(103). Т. 1. С. 119–130.
20. Кригель М. «Було четверо живих і двоє мертвих. В голові грала весела пісенька». Історія стрільця Артура Дроня, якої не мало бути. *Українська правда*. Дата публікації: 10.10.2025. URL: <https://surl.li/iqeiay> (дата звернення: 13.10.2025).
21. Кригель М. Юлія Паєвська (Тайра): Атеїстів на «нулі» я не зустрічала. Коли пахне смаженим, всі згадують про Бога. *Українська правда*. Дата публікації: 26.07.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/07/26/7360082/> (дата звернення: 09.10.2025).
22. Криловець Н. Філософська поезія Ліни Костенко: автореф. дис. ... канд. філол. наук:10.01.01. Одеса, 2012. 13 с.
23. Міщенко В. Історичний вимір духовності. *Дослідження з історії і філософії науки і техніки*. 2023. Т. 32. № 1. С. 55–71.
24. Олексюк О. Метафоризація духовного розвитку особистості у вищій мистецькій освіті. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2021. №2(101). Ч. 1. С. 127–136.
25. Олійник В. Трансформація жіночого образу в українській ілюстрації від радянських часів до сьогодення. *Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну*. 2023. Т. 6. №2. С. 266–278.
26. Оліфіренко В. Плекання цінностей української духовності у підручниках з української літератури західної діаспори. *Проблеми сучасного підручника середньої і вищої школи*. Вип. 3. / Упорядкування і наукова редакція: В. Оліфіренко, В. Білецький. Донецьк: Східний видавничий дім, 2005. С. 100–108.
27. Паєвська Ю. *Наживо*. Чернівці: Меридіан Чернівці, 2025. 144 с.
28. Пасічник В. Зміст та духовний вимір національної ідеї. *Демократичне врядування*. 2013. Вип.11. С. 1–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2013_11_6
29. Поліщук Я. *Ars masacrae*, або про те, чи є поезія на війні. *Слово і час*. 2016. №7. С. 3–11.
30. Протас М., Булавина Н., Ісиченко І. Українське мистецтво в контексті визвольної війни. *Мистецтвознавство України*. 2023. №23. С. 9–32.
31. Рева Л. Духовність літератури, її ментальність як категорії вічного. *Вісник Книжкової палати*. 2009. №1. С. 50–52.
32. Рознатовська Т. Універсальні та національні канони духовності в ліриці поетів Придунав'я. *Українська література в просторі культури і цивілізації: збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених / відповід. ред. Н. Горбач; ред.-упоряд. В. Ніколаєнко*. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2025 С. 135–138.
33. Савченко С. Жіноче лідерство під час війни (за матеріалами публіцистики) *ТЕКА Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych*. 2023. Т. 6. №18. С. 1–18. URL: <https://czasopisma.kul.pl/index.php/teka/issue/view/660>
34. Стус В. *Вибране*. Упоряд. та передм. Д. Стуса; худож.-оформлювач Л. Вировець. Харків: Фоліо, 2016. 540 с.

35. Тюріна Т., Кудрик Л. «Шлях героя» як модель духовного самопізнання особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2025. №1(111). С. 184–136.
36. Ушкалов Л. Що таке українська література. Львів: Видавництво Старого Лева, 2023. 352 с.
37. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології. Навчальний посібник зі словником. 4-е видання перероблене та доповнене. Київ: КНТ, 2016. 396 с.
38. Цибулько О. Духовні виміри сучасної освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2019. №6(93). С. 290–300.
39. Чумак Т. Українська ментальність та національна духовність у творчості Григорія Сковороди. *Українська мова і література в школі*. 2022. №74–75. С. 8–13.
40. Шарговська О. Тайра – командир “ангелів”. Юлія Паєвська та її шлях із Майдану у фронтові парамедики, а звідти на Invictus Games. *Новинарня*. Дата публікації: 04.03.2020. URL: <https://novynarnia.com/2020/03/04/taura/> (дата звернення: 04.10.2025).

REFERENCES

1. Boiko O. (2013) Dukhovnyi vymir liudskoho buttia. [Spiritual Dimension of Human Existence] *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu im. B. Khmelnytskoho. Serii: Filosofiia*. 31(244). 16–22. [in Ukrainian].
2. Virchenko T. (2005) Dukhovnist prorotstva u tvorakh Lesi Ukrainky ta Volodymyra Vynnychenka. [Spirituality of Prophecy in Compositions by Lesia Ukrainka and Volodymyr Vynnychenko] *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky (literaturoznavstvo, movoznavstvo)*. 62. 108–111. [in Ukrainian].
3. Vlasevych T. (2022) Dukhovni zasady identychnosti liudyny: filosofsko-kulturolohichni vymir. [Spiritual Principles of Human Identity: The Philosophical and Cultural Dimension] *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: filosofsko-politolohichni studii*. 41. 7–13. [in Ukrainian].
4. Voroshylo T. (2014) Literatura yak osnovnyi zasib formuvannia dukhovnoho svitu starshoklasnykiv. [Literature as a Basic Tool of the Spiritual World Forming of the Pupils of the Secondary School] *Metodychni poshuk: Vykladatsko-studentski naukovi roboty z pytan metodyky vykladannia movy i literatury*. Zhytomyr: Vyd-vo: ZhDU im. I. Franka. 12. II. 59–63. [in Ukrainian].
5. Desiatnyk K. (2016) Dukhovnist osobystosti: aksiolohichni vymir. [A Human Spirituality: the Dimension of Axiology] *Pedahohichni chasopys Volyni*. 2(3). 19–25. [in Ukrainian].
6. Donchuk M. (2022) Taira rozpovila pro 3 misiatsi zhorstkoho polonu: skhylialy do samohubstva i kazaly vyhryzty tatu zubamy. [Taira Has Told of Her 3-Months Hard Captivity: They Were Making Her to Commit the Suicide and to Bite Out Her Tattoos with Teeth] *Viva!* URL: <https://viva.ua/news/16216-tayra-rozpovila-pro-3-misyatsi-zhorstkogo-polonu-shilyali-dosamogubstva-i-kazali-vigrizty-tatu-zubami> (date of application: 25.10.2025). [in Ukrainian].
7. Yermolenko V. (2024) Eros i Psykheia. Kokhannia i kultura v Yevropi. [Eros and Psyche. Love and The Culture in Europe] *Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva*. 496 p. [in Ukrainian].
8. Zakhara I. (2012) Filosofiia i literatura: yednist v imia dukhovnosti. [Philosophy and Literature: The Unity in the Name of Spirituality] *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filosofski nauky*. 15. 14–21. [in Ukrainian].
9. Ilnytskyi V., Tsaryk R. (2025) Formuvannia istoryko-memorialnoho naratyvu suchasnoi rosiisko-ukrainskoi viiny. [The Formation of Historical and Memorial Narrative of the Recent Russian and Ukrainian War] *Ukrainski istorychni studii*. 17(59). 212–223. [in Ukrainian].
10. Kalakura Ya. (2013) Ukrainka dukhovnist: istoriohrafichni vymir. [Ukrainian Spirituality: The Historiographic Dimension] *Ukrainoznavstvo*. 1. 28–34. [in Ukrainian].
11. Karlenko N. (2023) Dukhovne zdorovia yak skladova samoaktualizatsii osobystosti. [Spiritual Health as an Element of Human Self-Actualization] *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: pedahohika ta psykholohiia*. 1. 50–58. [in Ukrainian].
12. Karlenko N. (2012) Dukhovnist ta samoaktualizatsiia: filosofsko-osvitnii vymir. [A Spirituality and The Self-Actualization: The Philosophical and Educational Dimension] *Hrani*. 4. 65–71. [in Ukrainian].
13. Kierkehor S. (2025) Strakh i trepet. Dialektychna liryka. [Fear and Trembling. Dialectical Lyrics] *Per. z dan. M. Khuda*. *Lviv: Apriori*, 184 p. [in Ukrainian].
14. Kilar A. (2022) Zmina uiaavlennia pro rol zhinky v rosiisko-ukrainskii viini 2014–2022. [The Shift of Ideas Regarding the Female Role at Russian and Ukrainian War 2014–2022] *Narodoznavchi zoshyty*. 5(167). 1013–1040. [in Ukrainian].
15. Kobel I. (2017) Yak dukhovnist ta relihiinist mozhut vplyvaty na psykhychno zdorovia nechuiuchykh liudei: ohliad zarubizhnoi literatury. [How Spirituality and Religiousness Can Influence to the Physical Health of the Persons with Hearing Impairment: The Review of Foreign Literature] *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity (pedahohichni nauky)*. *Kamianets-Podilskyi: Medobory-2006*. 9. 1. 83–98. [in Ukrainian].
16. Kozlov A. (2005) Dukhovnist yak literaturoznavcha katehoriia. [Spirituality as a Category of Literary Studies] *Kyiv: Aktsent*. 272 p. [in Ukrainian].
17. Kozlovskiy I. (2024) Liudyna na perekhresti. Rozdumy pro ekzystentsiinyi intelekt. [A Human on the Crossway/ The Thinking of Existential Intelligence] *Kyiv: Koleso Zhyttia*. 120 p. [in Ukrainian].
18. Kolisnyk O. (2024) Intehratsiia khrystyianskykh tsinnosti u vykladanni navchalnykh predmetiv ZZSO. [Integration of Christian Values at Teaching of Disciplines at Primary and Secondary Schools] *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*. 3(110). 45–53. [in Ukrainian].
19. Kondratska L. (2022) Kultura myru: dukhovnyi vymir osvity. [A Peace Culture: The Spiritual Dimension of Education] *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*. 1(103). 1. 119–130. [in Ukrainian].

20. Kryhel M. (2025) «Bulo chetvero zhyvykh i dvoie mertvykh. V holovi hrala vesela pisenka». Istoriiia striltsia Artura Dronia, yakoi ne malo buty. [«There Were Four Alive and Two Dead. The Happy Little Song Played in My Head». The History of Artur Dron', a Gunner, Which Should Not Be] Ukrainska pravda. URL: <https://surl.li/iqeiay> (date of application: 13.10.2025). [in Ukrainian].
21. Kryhel M. (2022) Yuliia Paievska (Taira): Ateistiv na «nuli» ya ne zustrichala. Koly pakhne smazhenym, vsi zghaduiut pro Boha. [Yuliia Paievska (Taira): I Never Met the Atheists on the Frontline. All of Us Recall of God When It Feels Like the Writing Is on the Wall] Ukrainska pravda. URL: <https://www.ppravda.com.ua/articles/2022/07/26/7360082/> (date of application: 09.10.2025). [in Ukrainian].
22. Krylovets N. (2012) Filozofska poeziia Liny Kostenko: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk:10.01.01 [The Philosophic Poetry by Lina Kostenko: the author's abstract... of candidate of philological sciences: 10.01.01]. Odesa. 13 p. [in Ukrainian].
23. Mishchenko V. (2023) Istorychnyi vymir dukhovnosti. [The Historical Dimension of Spirituality] Doslidzhennia z istorii i filozofii nauky i tekhniky. 32. 1. 55–71. [in Ukrainian].
24. Oleksiuk O. (2021) Metaforizatsiia dukhovnoho rozvytku osobystosti u vyshchii mystetskii osviti. [The Metaforization of the Spiritual Improvement of the Person at the High Artistic Education] Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. 2(101). 1. 127–136. [in Ukrainian].
25. Oliinyk V. (2023) Transformatsiia zhinochoho obrazu v ukrainskii iliustratsii vid radianskykh chasiv do sohodennia. [Transformation of the Female Image in Ukrainian Illustration from the Soviet Times to Nowadays] Demiurh: idei, tekhnolohii, perspektyvy dyzainu. 6. 2. 266–278. [in Ukrainian].
26. Olifrenko V. (2025) Plekannia tsinnosti ukrainskoi dukhovnosti u pidruchnykakh z ukrainskoi literatury zakhidnoi diaspori. [Cherishing of the Values of Ukrainian Spirituality in the Manuals of Ukrainian Literature of the Western Diaspora] Problemy suchasnoho pidruchnyka serednoi i vyshchoi shkoly: zb. nauk. prats. / ed. by V. Olifrenko, V. Biletskyi. Donetsk: Skhidnyi vydavnychiy dim. 3.100–108. [in Ukrainian].
27. Paievska Yu. (2025) Nazhyvo. [Live] Chernivtsi: Merydian Chernovits. 144 p. [in Ukrainian].
28. Pasichnyk V. (2013) Zmist ta dukhovnyi vymir natsionalnoi idei. [The Essence and Spiritual Dimension of National Idea] Demokratychno vriaduvannia. 11. 1–8. http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2013_11_6 (date of application: 09.10.2025) [in Ukrainian].
29. Polishchuk Ya. (2016) Ars masacrae, abo pro te, chy ye poeziia na viini. [Ars masacrae, Or About the Existence of the Poetry at the War] Slovo i chas. 7. 3–11. [in Ukrainian].
30. Protas M., Bulavina N., Isychenko I. (2023) Ukrainske mystetstvo v konteksti vyzvolnoi viiny. [Ukrainian Art at the Context of the Liberating War] Mystetstvoznnavstvo Ukrainy. 23. 9–32. [in Ukrainian].
31. Reva L. (2009) Dukhovnist literatury, yii mentalnist yak katehoriu vichnoho. [The Spirituality of Literature, Its Mentality as a Category of Eternity] Visnyk Knyzhkovoï palaty. 1. 50–52. [in Ukrainian].
32. Roznatovska T. (2025) Universalni ta natsionalni kanony dukhovnosti v lirytsi poetiv Prydunavia. [Universal and National Canons of Spirituality in Poetry by Cis-the Danube Poets] Ukrainska literatura v prostori kultury i tsyvilizatsii: zbirnyk naukovykh prats studentiv, aspirantiv i molodykh vchenykh /ed. by N. Horbach; V. Nikolaienko. Zaporizhzhia: Zaporizkyi natsionalnyi universytet. PP. 135–138. [in Ukrainian].
33. Savchenko S. (2023) Zhinoche liderstvo pid chas viiny (za materialamy publitsystyky) [Leadership of Women at the Times of War (on the Materials of Journalistic Pieces)] TEKA Komisji Polsko-Ukrainskich Związków Kulturowych. 6. 18. 1–18. URL: <https://czasopisma.kul.pl/index.php/teka/issue/view/660> [in Ukrainian].
34. Stus V. (2016) Vybrane. [Selected Poems] /complexion., foreword by D. Stus, painting by L. Vyrovets. Kharkiv: Folio. 540 p. [in Ukrainian].
35. Tiurina T., Kudryk L. (2025) «Shliakh heroia» yak model dukhovnoho samopiznannia osobystosti. [„Hero’s Way” as a Model of the Personal Spiritual Self-Cognition] Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. 1(111). 184–136. [in Ukrainian].
36. Ushkalov L. (2023) Shcho take ukrainska literatura. [What is Ukrainian Literature] Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. 352 p. [in Ukrainian].
37. Khamitov N., Harmash L., Krylova S. (2016) Istoriiia filozofii: problema liudyny ta yii mezh. Vstup do filozofskoi antropolohii yak metaantropolohii. Navchalnyi posibnyk zi slovnykom. 4-e vydannia pereroblene ta dopovnene. [The History of Philosophy: The Issue of Human and Their Borders. The Introduction to the Philosophic Anthropology as a Metaanthropology. A Manual with Dictionary. The 4th edition, remastered and supplemented] Kyiv: KNT. 396 p. [in Ukrainian].
38. Tsybulko O. (2019) Dukhovni vymiry suchasnoi osvity. [Spiritual Dimension of the Recent Education] Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. 6(93). 290–300. [in Ukrainian].
39. Chumak T. (2022) Ukrainska mentalnist ta natsionalna dukhovnist u tvorchosti Hryhoriia Skovorody. [Ukrainian Mentality and the National Spirituality in the Works by Hryhoriia Skovoroda] Ukrainska mova i literatura v shkoli. 74–75. 8–13. [in Ukrainian].
40. Sharhovska O. (2020) Taira – komandyr “anheliv”. Yuliia Paievska ta yii shliakh iz Maidanu u frontovi paramedyky, a zvidty na Invictus Games [Taira is a Commander of “the Angels”. Yuliia Paievska and Her Way from the Maidan to the Frontline Paramedics, and Whence It Is to the Invictus Games]. Novynarnia. <https://novynarnia.com/2020/03/04/tayra/> (date of application: 07.10.2025) [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 18.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025